

JERZY STEFAŃSKI

***Invitatorium* oraz *Te Deum* w księdze *Liturgii godzin*.
Kwestie redakcyjne**

I. *Invitatorium*

Pierwsze dyskusje w łonie Grupy Studyjnej III (*De psalmis distribuendis*) odbyte we wrześniu 1964 roku, odnośnie do roli i miejsca *Invitatorium* („Wezwanie”) w strukturze przyszłego, nowozredagowanego *Officium divinum*, doprowadziły do wstępnych, następujących ustaleń:

– dotychczasowy psalm 94 (95) należy zachować, zarówno w modlitwie indywidualnej, jak też chórowej;

– jeśli recytację *officium* rozpoczyna się od jutrzni, a nie jak zazwyczaj od godziny czytań, to również tę pierwszą wtedy godzinę poprzedza psalm inwitatoryjny. Takie rozwiązanie praktykowane jest również we wspólnotach protestanckich oraz anglikańskich¹.

W czasie II Sesji Plenarnej Ojców *Consilium*, A.G. Martimort w roli odpowiedzialnego za całość reformy dotychczasowej księgi *Breviarium Romanum*

Jerzy STEFAŃSKI – ks. prof. dr hab., emerytowany profesor Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, e-mail: giorgio_st@poczta.onet.pl

¹ O tych wstępnych ustaleniach informuje *Schemata n. 24*, z dnia 20 lipca 1964, *De Breviario 6, Eruditissimi Sodales*, s. 1–12, tutaj s. 6. O dacie wspomnianej dyskusji wzmiankuje *Schemata n. 185* z dnia 19 września 1966, *De Breviario 40, Relatio generalis de Officio divino*, s. 1–25, tutaj s. 16. Należy przypomnieć, że numerację psalmów podajemy zgodnie z przyjętą w cytowanych dokumentach *Consilium*, czyli numerację ustaloną w grecko-lacińskich przekładach psalmów.

NB. Aby nie powtarzać wcześniej już przekazanych informacji na temat organizacji prac nad redakcją nowej księgi *Brewiarza*, przeprowadzonych przez różne Grupy Studyjne wchodzące w skład *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra liturgia* (1964), odsyłamy do: J. Stefański: *Prace redakcyjne nad posoborową księgą Liturgii godzin. Konspekt historyczny*. W: *Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin: Dzieje i teologia*. Red. H. Sobeczko. Opole 2008 s. 115–136.

(odtąd = *BR*), w dniu 18 kwietnia 1964 r. referował dotychczasowe ustalenia i propozycje odnośnie do powyższej księgi. W kwestii dotyczącej *Invitatorium* nadmienił, że wszyscy zabierający głos w tej materii (*periti*) zgodnie proponowali, aby zachować praktykę poprzedzania *officium* specjalnym psalmem, jakkolwiek bez wskazywania na obowiązujący dotąd psalm 94 (95). Przyszłe dyskusje w łonie Grupy Studyjnej III dokonają ostatecznych ustaleń².

Wykorzystując obecność biskupów na III Sesji obrad Soboru Watykańskiego II (jesień 1964 roku), na poszczególne dni od 28 września do 16 listopada zwoływano także posiedzenia Ojców IV Sesji Plenarnej *Consilium*, aby wysłuchać ich opinii w kwestiach reformy liturgicznej. Poprzez głosowanie w dniach 28–29 września oraz 1 października 1964 zapytani Ojcowie odnośnie do trzech pytań w materii *invitatorium* wyrazili następujące opinie:

- czy poza psalmem 94 (95) można używać także inny, odpowiedni psalm? Wszyscy obecni w liczbie 25: *placet*;
- czy zarówno w recytacji prywatnej, jak też chórowej *invitatorium* jest obowiązkowe? Na 24 obecnych 22 głosy *placet*, 1 – *non placet*, 1 głos nieważny;
- jeśli *officium* dnia nie otwiera godzina czytań, lecz jutrznia, czy *invitatorium* jest wówczas obowiązkowe? Na 24 głosujących było 19 *placet*, 4 – *non placet*, jeden głos nieważny³.

Przez następne dwa lata nie zajmowano się bliżej problematyką *invitatorium*. Na V Sesji Plenarnej *Consilium* (26–30 kwietnia 1965) powtórzono jedynie dotychczasowe ustalenia zezwalające na możliwość zastąpienia dotychczasowego psalmu 94 (95) innym tekstem. Taki alternatywny psalm 99 zgłosił Ojcom VII Sesji Plenarnej *Consilium* w dniu 13 października A.G. Martimort⁴.

W czasie posiedzeń i dyskusji w dniach 6–8 lutego 1967 r. w opactwie S. Maria della Castagna w Genui, zorganizowanych przez Grupę Studyjną IX z udziałem relatorów pozostałych zespołów pracujących nad nową redakcją księgi *BR*, odnośnie do *invitatorium* zastanawiano się nad rolą antyfon poprzedzających powyższy psalm. Ich ewentualne opuszczenie byłoby zubożeniem tegoż elementu modlitewnego. Wszyscy obecni dyskutanci głosowali za podtrzymaniem dotychczasowej praktyki poprzedzania *invitatorium* antyfoną. Problem

² Zob. *Schemata n. 31*, z dnia 14 września 1964, *De Breviario 10, Relatio generalis de reformatione Breviarii*, s. 1–17, tutaj s. 11.

³ Zob. *Schemata n. 50*, z dnia 1 grudnia 1964, *De Breviario 14, Relatio de Sessionibus quas Coetus a Studiis IX diebus 26, 27 septembris ac 1 octobris Romae habuit*, s. 1–16. Głosowania Ojców *Consilii* zawarte są w części tegoż dokumentu pod tytułem: *Quaestiones Membris Consilii ad exsequendam Constitutionem liturgicam in Sessionibus diebus 28, 29 septembris, 1 octobris in aedibus ad S. Martam propositae, indicato etiam exitu suffragationis*, s. 14.

⁴ Zob. *Schemata n. 201*, z dnia 8 listopada 1966, *De Breviario 42, Relatio de his quae 13 octobris in VII Sessione Plenaria Consilii, de Officio divino acta sunt*, s. 1–11, tutaj s. 4.

dotyczył jedynie *officium* ku czci świętych. Zastanawiano się, czy należy zawsze stosować antyfony *de tempore*, czy odpowiednie *de sanctis*. Pierwsze rozwiązanie popierało 7 uczestników dyskusji, za drugim opowiadało się 6 dyskutantów⁵.

W obliczu zbliżającej się VIII Sesji Plenarnej *Consilium*, wyznaczonej na 10–19 kwietnia 1967 r., Grupa Studyjna IX przegłosowała dwutygodniowy *specimen* (wzorzec, „próbka”) *officium divinum* właśnie na ten okres obrad Ojców *Consilium*. W ramach *Introductio officii* znalazł się *versus Domine labia mea aperies*, odpowiednia antyfony oraz psalm 94 (95), który zgodnie z rubrykami powinien być zawsze obowiązujący, zarówno w recytacji chóralnej (czy śpiewie), jak też przy odmawianiu prywatnym⁶.

W czasie obrad VIII Sesji Plenarnej *Consilium* (10–19 kwietnia 1967 r.) w kwestii *Invitatorium* Ojcowie zgodzili się *in genere*, aby w przyszłości dokonać ewentualnego skrócenia dotychczasowego psalmu 94 oraz zastąpienia go innymi psalmami, np. ps. 80, 91, 99, jakkolwiek odnotowano szereg indywidualnych opinii. I tak np. bp B.J. Hervas proponował opuścić w całości *invitatorium*, i to z potrójnej przyczyny:

- nie jest ono niezbędne dla struktury *officium*,
- jest obciążeniem dla danej godziny kanonicznej,
- sprawia, iż jego recytacja nabiera charakteru mechanicznego.

Z powyższą opinią zgadza się bp C.G. Young. Bp E. Guano stwierdził, że jakkolwiek omawiany psalm nie jest „niezbędny do zbawienia” (*non est quidem necessarium ad salutem*), ma jednak swoje wyjątkowe znaczenie. Można by jednak dokonać jego skrócenia⁷.

Warto tutaj uzupełnić powyższe opinie Ojców *Consilium* dyskusjami *in proposito*, które w łonie Grupy Studyjnej IX wraz z relatorami wszystkich zespołów pracujących nad reformą dotychczasowego *BR* bezpośrednio w dniach 3–8 kwietnia 1967 r. poprzedzały wspomnianą Sesję Plenarną. Pomimo ogólnej zgody na pozostawienie dotychczasowej struktury *Introductio officii*, nie brakowało jednak kontrowersyjnych opinii niektórych konsultorów. H.M. Roguet był przeciwny psalmom 80, 91, 99 w roli *invitatorium*. J. Cellier nie chciałby, aby *invitatorium* otwierało oficjum jutrzni, gdyż stanowiłoby to przeciążenie tekstowe. Odpowiedź ostateczną w tej materii mogłyby dostarczyć przewidywane możliwości używania przez wybrane wspólnoty recytacji projektu przyszłego oficjum

⁵ Zob. *Schemata n. 206*, z dnia 15 lutego 1967, *De Breviario 43, Relatio Sessionis Coetus IX „De structura generali Officii divini” quae apud Abbatiam S. Maria „Della Castagna” diebus 6, 7, 8 februarii 1967 habita est*, s. 1–13, tutaj s. 10.

⁶ Zob. *Schemata n. 215*, z dnia 15 marca 1967, *De Breviario 46, Relatio generalis de structura Breviarii*, s. 1–16, tutaj s. 5 n.

⁷ Zob. *Schemata n. 227*, z dnia 9 maja 1967, *De Breviario 48, De structura generali Officii divini*, s. 1–16, tutaj s. 12 n.

ad experimentum. Takiej możliwości *ad experimentum* nie wykluczył również A.G. Martimort, który dodatkowo zakładał ewentualne skrócenie psalmu 94, jak też zastąpienie go innymi tekstami psalmów⁸.

Bardziej szczegółowej oceny i analizy powyższych dwóch sesji (*Consilium* oraz poprzedzającego spotkania relatorów) dokonał J. Pascher, relator Grupy Studyjnej III (*De psalmis distribuendis*). Miało to miejsce w Monachium (Baye-rische Katholische Akademie) w dniach 20–23 czerwca 1967⁹.

J. Pascher problematykę *invitatorium* zaprezentował w formie trzech pytań:

- a) Czy psalm 94 należy zachować w całości czy dokonać jego skrótu?
- b) Czy i jakie psalmy byłyby alternatywą dla psalmu 94?
- c) Jak należy usytuować psalm *invitatorium* w relacji do jutrzni i godziny czytań?

Ad a) Za propozycją zakończenia psalmu 94 (czyli skrócenia go) przed słowami *Hodie si vocem eius audieritis* opowiadali się następujący konsultorzy: J. Pascher, E. Lengeling, A. Rose, P. Jounel, V. Raffa, A. Dumas oraz B. Cignitti. Odmiennego zdania byli S. Famoso, A. Dirks, B. Neunheuser, A. Lentini, P. Visentin oraz członek *Consilium* bp E. Guano. Przekonywali oni, że przysła psalmodia zreformowanego brewiarza jest już w wystarczający sposób skrócona. Ponadto bp E. Guano w szerszej wypowiedzi argumentował, że struktura psalmu 94 domaga się zachowania go w całości. Składa się on bowiem z dwóch części, które z jednej strony są sobie przeciwstawne, ale zarazem uzupełniające się. Jest zatem czymś pięknym słyszeć każdego dnia samego Boga, który coś zapowiada i równocześnie sygnalizuje pewne ostrzeżenie. Opuszczając zaś drugą część psalmu, można zagubić ważne przesłanie, zawarte przecież w Liście do Hebrajczyków, z jego ideą Kościoła wędrującego ku prawdziwemu odpoczynkowi w Bogu, w wieczności. W ostateczności można by opatrzyć ten psalm własnym tytułem czy jakimś wyjaśnieniem (*nota esplicativa*) lub antyfoną o treści: *Venite exsultemus Domino: festinemus ingredi in requiem eius*.

Ad b) Za wyłącznym zachowaniem jedynie psalmu 94 głosowali tacy konsultorzy, jak S. Famoso, J. Pascher, A. Rose, P. Visentin, A. Dirks oraz bp E. Guano. Opinie swoje uzasadniali długoletnią tradycją, zachowywaną także przez „braci odłączonych” oraz merytoryczną stosownością umieszczenia tego psalmu na początku *officium divinum*.

Odmienną opcję prezentowały wypowiedzi następujących konsultorów: V. Raffa, E. Lengeling, B. Cignitti. Opowiadali się oni za możliwością używania

⁸ Tamże, s. 1, 13.

⁹ Poniżej referowane opinie zawarte są w *Schemata n. 231*, z dnia 20 lipca 1967, *De Breviario 50, De structura generali Breviarii*, s. 1–16, tutaj s. 2 n.

psalmów w funkcji *invitatorium* (*mutatio bona videtur*). Taką praktykę spotykamy w *officium* wspólnoty z Taizé.

Proponowano zatem przyjąć psalm 80 (bp E. Guano, S. Famoso, P. Jounel, A. Amore). Z tą propozycją zgadzali się także J. Pascher oraz A. Dirks (z pominięciem jednakże wierszy od 1 do 5). Za włączeniem do alternatywnych psalmów *invitatorium* proponowano także psalm 91, jakkolwiek J. Pascher, A. Dirks oraz A. Amore chcieliby wykluczyć z niego wiersze 1 do 6. Psalm 99 miał również swoich „zwolenników” (P. Jounel, A. Amore). Sekretarz Grupy Studyjnej IX – V. Raffa – wśród psalmów, które mogłyby odgrywać rolę *invitatorium*, wymienił następujące: 32, 65, 97, 104, 116, 134, 135 146 oraz 149.

Ad c) Odnośnie do usytuowania *invitatorium* w strukturze *officium divinum* charakterystyczne były dwie wypowiedzi: S. Famoso oraz sekretarza *Consilium* A. Bugninięgo. Ten pierwszy był zdania, że *invitatorium* powinno być na stałe związane z jutrznią, jako jej część wstępna. Jeśli bowiem psalm *invitatorium* raz poprzedza godzinę czytań, innym razem jutrznię, tym samym staje się elementem zmiennym, niestabilnym, czyli okazjonalnym. Ponadto należy rozważyć ogólną przydatność i rolę *invitatorium* w recytacji indywidualnej. Ze swej natury jest ono elementem recytacji chóralnej. Psalm zaś responsoryjny wymaga udziału solisty i chóru. Zatem, zachowując wymagane dzisiaj redakcyjne kryterium autentyczności i prawdziwości przy recytacji indywidualnej *Officium*, należałoby zrezygnować z *invitatorium*. Do podobnej konkluzji, czyli zupełnego odrzucenia *invitatorium*, przekonywał A. Bugnini (... *quel fronzolino di invitatorio francamente mi pare non abbia senso...*).

Ostatecznie na tychże obradach w Bawarskiej Akademii Katolickiej (20–23 kwietnia 1967) w kwestii *invitatorium* wyłoniły się cztery opcje¹⁰:

- a) zachować *invitatorium* jedynie w oficjach większych uroczystości lub wyłącznie w recytacji chórowej;
- b) zatrzymać codzienną recytację albo psalmu 94 albo innego odpowiedniego;
- c) zupełnie zrezygnować z *invitatorium*;
- d) pozostawić *invitatorium ad libitum*.

Na temat powyższych kwestii przeprowadzono podwójne głosowanie. Pierwsze pytanie brzmiało: czy należy zachować psalm *invitatorius* jako wprowadzenie do pierwszej godziny oficjum i czy musi on obowiązywać codziennie? W odpowiedzi uzyskano 11 głosów – *placet* oraz 3 – *non placet*. Druga kwestia dotyczyła określenia integralności psalmu 94 w roli *invitatorium* w obliczu opinii domagających się odrzucenia jego ostatniej części jako niemającej charakteru

¹⁰ Zob. *Schemata n. 239*, z dnia 25 sierpnia 1967, *De Breviario 55, Relatio de laboribus Coetus IX Monachii adunati diebus 20–23 iulii 1967*, s. 1–25, tutaj s. 6 n.

invitatorium (taką praktykę prezentuje oficjum anglikańskie). Za integralnością psalmu 94 opowiadało się 12 konsultorów, przeciwnego zdania było 2.

A.G. Martimort w swojej relacji na temat dotychczasowych prac redakcyjnych odnoszących się do całości reformy księgi *BR*, a opracowanej w związku z pierwszym Synodem Biskupów reprezentujących wszystkie episkopaty świata, obradującym w Rzymie w październiku 1967, odnośnie do *invitatorium* zaproponował uczestnikom Synodu podwójne ustalenie:

- a) psalm inwitatoryjny poprzedza zawsze pierwszą godzinę kanoniczną recytowaną w danym dniu i stanowi zarazem codzienne zobowiązanie;
- b) w roli *invitatorium* powinien codziennie i w formie integralnej występować dotychczasowy psalm 94¹¹.

Synod Biskupów takiemu redakcyjnemu szczegółowi nie poświęcił specjalnej uwagi. Natomiast przed zapowiedzianymi obradami zorganizowanymi przez Grupę Studyjną IX w Opactwie Santa Maria della Castagna w Genui w dniach 27 lutego–1 marca 1968 r. swoje *votum* zgłosił relator Grupy Studyjnej XII (*De oratione communi seu fidelium*) oraz Grupy XIII (*De Missis votivis*) H.M. Roguet OP. Odrzucał on konieczność codziennej recytacji psalmu 94. Proponował natomiast, aby funkcję *invitatorium* pełniły psalmy 80 lub 99. A.G. Martimort poprosił go o pisemne uzasadnienie owej propozycji¹². Przeanalizowano ją na wspomnianym powyżej spotkaniu w Genui. W głosowaniu nad rozstrzygającym pytaniem: „czy należy zawsze i bez wyjątku stosować jako *invitatorium* psalm 94, czy można także zastępować go innymi psalmami”, na czterestu obecnych konsultorów 9 opowiedziało się za psalmem 94, a 5 pozostałych zgłosiło swoje *iuxta modum*. Oto one:

- a) psalm 94 recytować, jeśli *officium* rozpoczyna się od godziny czytań. Przy innej sytuacji można stosować jakiś alternatywny psalm;
- b) zatrzymać zawsze psalm 94 z możliwością jednak, zgodnie z tradycją protestanckiego brewiarza używanego w Niemczech, opuszczania końcowej partii wspomnianego psalmu;
- c) na czasy mocne (od Adwentu do Zesłania Ducha Świętego) przewidzieć inny, odpowiedni psalm;
- d) psalm 94 podzielić na ps. 94 A oraz 94 B. Pierwszy byłby używany na dni feriałne, drugi na niedzielę. Na okres paschalny przewidzieć należy psalm 99;

¹¹ Zob. *Schemata n. 245*, z dnia 28 września 1967, *De Breviario 60*, *De Breviarii structura. Relatio generalis*, s. 1–19, tutaj s. 13 n.

¹² Zob. *Schemata n. 269*, z dnia 1 lutego 1967, *De Breviario 67*, *De Breviarii structura. Relatio generalis*, s. 1–19, tutaj s. 8.

e) psalm 94 można zastąpić innym psalmem, jednakże zawsze *ad libitum*¹³.

Z powyższego wynika, że propozycja H.M. Rogueta nie uzyskała na tym etapie prac redakcyjnych większościowej akceptacji. Przypomniał o tym ponownie A.G. Martimort, w swoim sumarycznym podsumowaniu dotychczasowych osiągnięć w materii reformy księgi *BR*¹⁴. Proponowane, alternatywne psalmy wskazane przez H.M. Rogueta nie satysfakcjonują w pełni, i to nie tylko Grupy Studyjnej IX, ale także Grupy III (*De psalmis distribuendis*). Zatem należy zachować integralny psalm 94, i to nie tylko jako dziedzictwo tradycji, ale zwłaszcza ze względu na jego walory merytoryczne. Końcowa część tego psalmu wzywa codziennie do wsłuchiwania się w Słowo Boże i jednoznacznie nawiązuje do Listu do Hebrajczyków z jego treściami nadziei wiecznego wypoczynku w Chrystusie. Ponadto, gdyby wprowadzić alternatywne psalmy w roli *invitatorium*, psalm 94 stałby się jednym z wielu psalmów recytowanych w poszczególnych godzinach kanonicznych i utraciłby tym samym swoją funkcję „Wprowadzenia” czy „Wzwania” do codziennego *officium* brewiarzowego.

Do kwestii *invitatorium* powrócono w dniu 26 kwietnia, w czasie X Sesji Plenarnej *Consilium*, która miała miejsce w Watykanie. Bp E. Guano twierdził, że inne psalmy, poza dotychczasowym 94, nie są odpowiednie do roli „Wprowadzenia”. Bp O. Spülbeck postulował zachowanie ps. 94 w jego całkowitej, integralnej postaci. Bp A. Pichler pytał, czy *invitatorium* nie mogłoby poprzedzać także „Modlitwy w ciągu dnia”. Gość specjalny tejże Sesji – brat Max Thurian z Taizé – chciałby mieć możliwość wyboru z kilku dobranych psalmów. W końcowym jednakże głosowaniu Ojcowie Sesji jednoznacznie opowiedzieli się za zachowaniem psalmu 94 (... *omnes inde acceptant unicitatem psalmi 94 pro invitatorio*)¹⁵.

Na końcowy etap redakcyjnych prac nad ostatecznym kształtem przyszłej księgi *BR* znaczny wpływ miało przygotowanie i wysłanie w styczniu 1969 roku do około 3000 biskupów i wyższych przełożonych zakonnych „próbki” brewiarza (*specimen*) wraz z krótkim opisem (*descriptio*) natury, ogólnych kryteriów redakcyjnych oraz struktury przyszłej, zreformowanej księgi. Wspomniany *specimen* zawierał dwa *officia*: jedno na dzień 1 lutego (wspomnienie św. Ignacego, biskupa i męczennika), a drugie na dzień powszedni z poniedziałku czwartego

¹³ Powyższe propozycje podajemy za *Schemata n. 284*, z dnia 15 marca 1968, *De Breviario 70, Relatio Sessionis Coetus IX Genuae habitae diebus 27 februarii – 1 martii 1968*, s. 1–17, tutaj s. 5.

¹⁴ Zob. *Schemata n. 288*, z dnia 17 kwietnia 1968, *De Breviario 71, Relatio generalis de labore peracto hisce ultimis mensibus ab omnibus Coetibus qui officio divino instauratione incumbunt*, s. 1–18, tutaj s. 2.

¹⁵ Zob. *Schemata n. 294*, z dnia 14 maja 1968, *De Breviario 73, Acta de Officio divino in X Sessione Concilii ad exsequendam Const. de S. Lit. (16–30 aprilis 1968)*, s. 1–12, tutaj s. 8.

tygodnia¹⁶. Powyższej inicjatywie towarzyszyła prośba o wyrażenie opinii czy oceny odnośnie do wysłanych tekstów. W kwestii *invitatorium* zgłaszano propozycje, aby obok psalmu 94, *pro opportunitate* dopuścić także inny psalm¹⁷. Ta sugestia, której zresztą nie podzielał A.G. Martimort, znalazła w końcu potwierdzenie w ostatecznej redakcji księgi *BR* w postaci umieszczenia psalmów 99 (100), 66 (67) oraz ps. 23 (24) w zestawie *ad libitum*.

II. *Te Deum*

Problematyką hymnu *Te Deum*, jego usytuowaniem w strukturze godziny czytań szerzej zajmowano się dopiero w pierwszych miesiącach 1967 r. Wstępne propozycje przewidywały, aby ten hymn zachować jedynie w oficjach niedzielnych, w uroczystościach oraz świątach (określanych w *BR* jako *festum I et II classis*). Należy go natomiast opuszczać we wspomnieniach (*Memoriae*) ku czci świętych, zarówno obowiązkowych, jak też fakultatywnych. Z powyższym hymnem, który zamyka kanoniczną godzinę czytań, związana jest jednak mała wątpliwość treściowa odnosząca się do wersetu *Dignare, Domine, die isto...* („Racz, Panie, w dniu dzisiejszym...”). Jeśli bowiem godzinę czytań, która przecież nie jest związana z określoną chronologią dnia, recytuje się późnym wieczorem, wówczas wspomniany werset *Dignare, Domine...* nie brzmi prawdziwie. Czy nie należałoby w takim przypadku opuszczać hymn *Te Deum*¹⁸?

Do powyższej kwestii powrócono w czasie dyskusji w łonie Grupy Studyjnej IX poprzedzającej VIII Sesję Plenarną *Consilium* (10–19 kwietnia 1967 r.). Konsultor J. Lucchesi proponował, aby hymn *Te Deum* kończył się wersem *Aeterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari* („Policz ich między świętych Twoich w wiekuistej chwale”). Zniknie wówczas kontrowersja związana z wersem *Dignare, Domine, die isto*. Ponadto najstarsza wersja hymnu *Te Deum* kończyła się na wspomnianym powyżej wersecie... *in gloria numerari*. Konsultor I. Nabuco uważał, że jeśli *officium* przewiduje recytację hymnu *Te Deum*, to należy wówczas opuścić *responsorium*. W odpowiedzi A.G. Martimort przy-

¹⁶ Potwierdzają to dwa źródła: *N 5* (1969), s. 74–85 oraz *Schemata n. 357*, z dnia 31 października 1969, *De Breviario 95, Relatio generalis de Breviario*, s. 1–7, tutaj s. 1, 3.

¹⁷ Zob. *Schemata n. 357*, s. 3:

In titulo V, De introductione totius Officii, maior flexibilitas accepta est circa executionem Invitatorii. Proponitur ut admittatur ut, pro opportunitate, alius psalmus, etsi nobis minus aptus videtur, sufficiatur psalmo 94; ut eius antiphonae repetendae obligatio mitigetur, ut denique, ubi necesse erit, etiam omitti possit Invitatorium ipsum initio Laudum communiter celebratarum.

¹⁸ Zob. *Schemata n. 215*, z dnia 15 marca 1967, *De Breviario 46, Relatio generalis de structura Breviarii*, s. 1–16, tutaj s. 10.

pomniał, że *responsorium* jest kontynuacją określonej lektury, natomiast hymn *Te Deum* pełni zupełnie inną funkcję w danej godzinie czytań¹⁹.

A.G. Martimort, przygotowując materiały, które ze względu na swoje komplikowanie mają być przedmiotem najbliższych obrad zaplanowanych na 27 lutego – 1 marca 1968 (w Genui), odnośnie do problematyki *Te Deum* przyszłym dyskutantom zwrócił uwagę na kwestię ewentualnego skrócenia powyższego hymnu²⁰. A.G. Martimort zebrał razem dotychczasowe opinie konsultorów w tej materii:

- J. Pascher: ostatnie wersety *Te Deum* z pewnością stanowią dodatek do pierwotnego kształtu tego hymnu i nie są z nim organicznie powiązane. Można by zatem ów dodatek opuścić, ale czy warto, biorąc pod uwagę jego występowanie z całością hymnu od czasów starożytnych;

- A. Lentini: fakt przywrócenia oryginalnego, pierwotnego tekstu *Te Deum*, bez końcowej dzisiejszej części, jest elementem pozytywnym. Jednakże występuje tu także problem natury pastoralnej. Całość hymnu jest znana także ludowi, który uważa końcową część tego tekstu za świętą i pobożną, a jego opuszczenie mogłoby wywołać zdziwienie i zgorszenie;

- A. Dirks: w żaden sposób nie należy skracać hymnu *Te Deum*, a raczej zachować tradycję recytowania go w całości zgodnie ze zwyczajem Bazyliki Watykańskiej;

- V. Raffa: w antyfonarzu z Bangor w Ulsterze (*Antiphonarium Benchorensum*) z VII wieku²¹ omawiany tutaj hymn kończy się werselem *et laudamus nomen tuum in saeculum et in saeculum saeculi. Amen*²². Zatem rodzi się uzasadnione pytanie, jaki tekst hymnu *Te Deum* można uznać za pierwotny i oryginalny? W tej materii należy wysłuchać opinii bpa P. Salmona OSB, wybitnego autorytetu w materii znajomości starożytnych kodeksów liturgicznych, aby później zdecydować odnośnie do możliwości skrócenia powyższego hymnu. Ponadto trzeba *in genere* zastanowić się czy podtrzymać obowiązujący powszechnie zwyczaj kończenia godziny czytań hymnem *Te Deum*. W oparciu o historyczny przekaz płynący z epoki starożytnej (*Antiphonarium Benchorensum, Regula Monachorum S. Caesarii* – VII w.) hymn *Te Deum* był częścią jutrzni. Warto również przypomnieć fakt, że powyższy hymn w starożytności recytowany był w *officium lectionis* jedynie przy okazji wielkich uroczystości. Amalary z Metz (VIII/IX

¹⁹ Zob. *Schemata n. 227*, z dnia 9 maja 1967, *De Breviario 48, Acta de Officio Divino in Adunatione Commissionis Coordinatricis et in Sessione VIII Consilii mensis aprilis 1967*, s. 1–16, tutaj s. 11.

²⁰ Poniżej referowane kwestie zawarte są w *Schemata n. 269*, z dnia 1 lutego 1968, *De Breviario 67, De structura generali Breviarii*, s. 1–19, tutaj s. 9.

²¹ Obszerniejsze dane na temat tego antyfonarza podaje K. Gamber: *Codices liturgici latini antiquiores*. Vol. I. Freiburg 1968 s. 146 n., a także B. Kosecki: *Bangor w Ulsterze*, w: EK 1(1973) kol. 1304.

²² Nieobecne są tutaj sporne wersety zaczynające się od wiersza *Dignare, Domine, die isto...*

w.), teolog liturgista, zaświadcza, że w liturgii papieskiej *Te Deum* występowało jedynie w rocznicę wyboru papieża²³.

Zapowiadane wcześniej posiedzenie Grupy Studyjnej IX (wraz z relatorami pozostałych Grup pracujących nad nową redakcją *BR*), które miało miejsce w Genui w dniach 27 lutego–1 marca 1968, zajmowało się również kwestią *Te Deum*. W dyskusji zaproponowano, aby końcową część hymnu rozpoczynającą się od słów *Per singulos dies...* zupełnie pominąć, gdyż nie współbrzmi z całością tegoż hymnu, i nie zawiera *nullum vinculum organicum cum partibus praecedentibus*. Za taką opcją głosowało 10 konsultorów, 4 było odmiennego zdania. Nie wykluczano równocześnie opuszczania końcowej części hymnu *Te Deum* od wiersza *Salvum fac populum tuum...* Opierano się tutaj na opinii z odczytanego listu nadesłanego przez bpa P. Salmona OSB. W opuszczaniu końcowej części hymnu *Te Deum* nie przeszkadza również jego struktura śpiewu gregoriańskiego. Nie ma jednakże żadnego przeciwwskazania, aby ci, którzy zechcą, mogli zawsze analizowny hymn recytować w jego dotychczasowym pełnym kształcie.

Na omawianym tutaj posiedzeniu w Genui zapoznano się również z dysertacją znanego liturgisty B. Botte OSB, profesora Instytutu Liturgicznego w Paryżu, którego badania w kwestii hymnu *Te Deum* „*contraria argumenta exponebat*”²⁴.

Szerzej do powyższej problematyki konsultorzy oraz zaproszeni przez Grupę Studyjną IX fachowcy (*periti*) powrócili w dniach bezpośrednio poprzedzających obrady X Sesji Plenarnej *Consilium* zwołane na dni 23–30 kwietnia 1968 roku w siedzibie Pałacu św. Marty w Watykanie. W sumie dyskutanci w różnorodnej tonacji powtarzali znane już uprzednio opinie odnośnie do końcowej części hymnu *Te Deum*. I tak B. Neunheuser OSB chciałby recytację tejże końcowej części pozostawić *ad libitum*. P. Jounel argumentował, że wiersz *Dignare Domine die isto...* wyklucza stosowanie tegoż hymnu w postaci integralnej. B. Fischer proponował taką korektę *Te Deum*, aby można ten hymn odmawiać z jakąkolwiek godziną kanoniczną, i to zawsze z pełnym tekstem. Th. Schnitzler chciałby zachować dotychczasowy integralny tekst w przypadku wykonywania hymnu *in cantu*, gdyż domaga się tego piękno tej melodii. Tejże tezie sprzeciwił się P. Visentin, znawca śpiewu gregoriańskiego, uzasadniając, że melodia gregoriańska hymnu *Te Deum* w żaden sposób nie ucierpi, jeśli zostanie opuszczona koń-

²³ Niestety, powyższe fakty zaprezentowane przez sekretarza Grupy Studyjnej IX – V. Raffę nie zostały opatrzone odpowiednim aparatem bibliograficznym.

²⁴ Argumenty dotyczące hymnu *Te Deum* dyskutowane w Genui w dniach 27 lutego–1 marca 1968, powtarzamy za *Schemata n. 284*, z dnia 15 marca 1968, *De Breviario 70, Relatio Sessionis Coetus IX Genuae habitae diebus 27 februrii – 1 martii 1968*, s. 1–17, tutaj s. 6. Powyższe stwierdzenia zostały powtórzone, i nieco poszerzone, w *Schemata n. 288*, z dnia 17 kwietnia 1968, *De Breviario 71, Relatio generalis de labore peracto hisce ultimis mensibus ab omnibus Coetibus qui officio divino instauratione incumbunt*, s. 1–18, tutaj s. 2 n.

cowa część omawianego hymnu. Ponadto ta część należy do innego gatunku literackiego. Bp F. Kerveadou uważał siebie za rzecznika kapłanów, którzy domagali się opuszczenia końcowej części *Te Deum*. W ostatecznym głosowaniu 18 obecnych opowiedziało się za opuszczeniem końcowej części *Te Deum*, 11 było przeciwnego zdania, a 1 konsultor oddał głos: *placet iuxta modum*, które oznaczało, aby recytację całości czy też skróconej wersji *Te Deum* pozostawić zainteresowanym *ad libitum*²⁵. Ta ostatnia propozycja uzyskała w ostatecznej decyzji swoją autorytatywną normę obowiązującą w dzisiejszej księdze *Liturgii godzin*.

Bibliografia

- Gamber K.: *Codices liturgici latini antiquiores*. Vol. I. Freiburg 1968.
Kosecki B.: *Bangor w Ulsterze*. W: EK 1(1973) kol. 1304.
Stefański J.: *Prace redakcyjne nad posoborową księgą Liturgii godzin. Konspekt historyczny*. w: *Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin: Dzieje i teologia*. Red. H. Sobeczko Opole 2008 s. 115–136.

STRESZCZENIE

Invitatorium oraz Te Deum w księdze Liturgii godzin. Kwestie redakcyjne

Artykuł przedstawia prace redakcyjne nad rolą i miejscem *invitatorium* i *Te Deum* w reformowanej w okresie posoborowym *Liturgii godzin*. Opisuje przebieg dyskusji oraz proponowane rozwiązania. Wskazuje na różne rodzaje argumentacji i sposoby rozumienia znaczenia tych modlitw w brewiarzu. Pozwala na prześledzenie organizacji prac zespołu odpowiedzialnego za redakcję oraz konsultorów i ekspertów. Prezentuje ostateczne wyniki procesu redakcyjnego i uzasadnienia podjętych decyzji.

Słowa kluczowe: reforma brewiarzowa, liturgia godzin, *invitatorium*, *Te Deum*.

SUMMARY

Invitatorium and Te Deum in Book of the Liturgy of the Hours. Editorial Questions

The article presents the editorial work on the role and place of *invitatorium* and *Te Deum* in reformed Liturgy of the Hours in the post-conciliar period. It describes discussions and proposed solutions. It indicates different types of argumentation and ways of understanding the meaning of these prayers in the breviary. It allows you to trace the organization of the team responsible for the editorial staff and consultants. It presents the final results of the editing process and justifying of the decisions taken.

Keywords: reform of the breviary, liturgy of the hours, *invitatorium*, *Te Deum*.

²⁵ Powyższe opinie wielu konsultorów podajemy za: *Schemata n. 294*, z dnia 14 maja 1968, *De Breviario 73, Acta de Officio divino in X Sessione Concilii ad exsequendam Const. de S. Lit. (16-30 aprilis 1968)*, s. 1–12, tutaj s. 8 n.